ОБЩЕСТВЕН СЪВЕТ КЪМ
ЦЕНТРАЛНАТА ИЗБИРАТЕЛНА КОМИСИЯ
София 1169, пл. „Княз Александър I" № 1, ел.поща: os.cik@abv.bg

София, 04 ноември 2024 г.

Експресно становище на Обществения съвет към Централната избирателна комисия на Република България

по повод проведените на 27-ми октомври 2024 г. предсрочни парламентарни избори

На 27-ми октомври се проведоха седмите парламентарни избори в периода 2021 г. - 2024 г. Изборното законодателство не е променяно от края на 2022 г., но въпреки това в кампанията, по време на изборния ден и след него, отново се откроиха редица проблеми, включително и повтарящи се такива.

Настоящото становище представя акцентите, които ОС към ЦИК отбелязва за отминалите два месеца изборна подготовка и изборния ден.

Избирателна активност и изборна среда

Избирателната активност беляза ръст от малко над 300 хиляди гласа спрямо предходните избори на 9.06.2024 г.

Станахме свидетели на десетки акции срещу контролиран вот, който в тази кампания бе поставен във фокуса на публичното внимание. Предстои да се оцени ефектът от тези акции.

Предварителният преглед на резултатите не показва по-малък брой „рискови“ секции, които организации наблюдатели са посочвали като такива при предишни кампании поради отклонения в изборните резултати.

Установяване на изборния резултат и видеонаблюдение

Според Решение № 3972-НС на Централната избирателна комисия:

- броят на гласувалите избиратели според положените подписи в избирателните списъци е 2 570 629;
- общият брой на намерените в избирателните кутии хартиени бюлетини и бюлетини от машинно гласуване е 2 570 690 (т.е. с 61 повече от положените подписи).

Същевременно, в същото това решение сумата от действителните и недействите лните гласове отбелязани в т. 6 и 7 е 2 570 598 т.е. с 92 гласа по-малко спрямо предходното число.

6. Брой на намерените в избирателната кутия недействителни гласове (от хартиени бюлетини): 51 523

7. Общ брой на действителните гласове: 2 519 075

Подобен род несъответствия в изборния резултат са обичайни в българската изборна практика и се дължат на допуснати грешки в секционните протоколи, които ЦИК не може да отстрани.

За пръв път в новата българска изборна история обаче, крайният изборен резултат оставя състезаваща се в изборите партия извън Народното събрание с резултат от 3,999% поради недостигащи 21 гласа.

Предходният най-близък такъв случай е резултатът на НФСБ през 2013 г. получени 3,7%, но все пак повече от 10 500 гласа недостиг.

Дългогодишни наблюдения на работата на СИК по оформяне на изборния протокол сочат, че такова малко количество гласове е от порядъка на неволно допускани грешки от СИК при финалното оформяне на протокола.

Такива емблематични и добре документирани казуси са:

- на избори НС 2009 г. , в секция в Русе, 24 гласа за Синя коалиция по грешка са записани на съседен ред за коалиция За родината, казус разгледан от КС в к.д. №9/2009 г. и довел до корекция в изборния резултат. Резултатът е излизането от парламента на един депутат от Синя коалиция и един от ДПС и влизането на тяхно място на други двама от

различни изборни райони, но без да се променя общия брой мандати спечелени от всяка партия;

- на избори за НС април 2023 от секция 244606040 в столичния кв. Хаджи Димитър, 472 действителни гласа подадени за различни партии не са отчетени в крайния изборен резултат. Те са както следва: 175 гласа за ПП-ДБ, 110 за ГЕРБ, 62 за Възраждане, 34 за БСП, 20 за ИТН, 18 за Български възход, 14 Левицата и др.;

- отново на избори за НС април 2023 г. в секция 244606029 в 24 МИР София има неотчетени 84 гласа за ПП-ДБ, както и други 37 гласа в секция 030601065 във Варна, не са отчетени и 34 гласа за Възраждане в секция 254612028 в София, 4 гласа за ИТН в секция 010300080 в Благоевград, 10 гласа за ДПС в секция 170100101 в Асеновград, 18 гласа за БСП в секция 234615028 в София, 11 гласа за ГЕРБ в секция 162205065 в Пловдив и много други.

Но през април 2023, въпреки не малкото грешки допуснати от различни СИК, за различни партии, в различни краища на страната – тези грешки не оказваха влияние върха крайния изборен резултат, защото не водеха до преразпределение дори на 1 мандат между партии или на 1 мандат вътре в рамките на 1 партия.

Въвеждането на видеонаблюдението позволява подобен род грешки да бъдат надеждно установени. Ползата от видеонаблюдението бе показана от Обществения съвет в анализа му от юни 2023 г. и на конференцията, организирана от Съвета през февруари, 2024 г.

В момента законодателството не предвижда корекция на изборния резултат от страна на РИК или ЦИК по видеозаписите.

Въпрос на преценка от страна на съдилищата, при искане за касиране на избори, е дали тези данни да бъдат взети предвид. Така, въз основа и на данни от видеонаблюдението на местни избори 2023 г., бяха касирани изборите в село Габровница обл. Монтана.

На настоящите избори, организации-членки на ОС установиха чрез преглеждане на доклада за несъответствията на ЦИК, сканираните протоколи на СИК и преглеждане на видеозаписите от съответните секции, без претенции за изчерпателност:

- в Секция 011300014 – 14 гласа подадени с машина за БСП са записани 0. Вместо 21 подадени с машина гласа за ГЕРБ са записани 35;
- в Секция 030601076 – вместо 3 хартиени гласа на ИТН са отбелязани 0;
- в Секция 030900008 – Меч получават 3 машинни гласа, а в протокола е записано 0;
- в Секция 011300001 вместо 262 хартиени гласа подадени за партия ДПС-Ново начало са записани 362.

- в секции: 011300004, 162202055, 173700002, 234615123, 244606017, 172800019, 192700175, липсват сумарно 43 гласа за Величие. Най-често срещаната грешка е неправилно вписване за съседните в таблицата на протокола партии Булгари или Социалистическа партия Български път.

За подобен род грешки вероятно има принос и фактът, че в редица МИР в протоколите липсваше партия №1 ДОСТ, която не е имала свои листи в тези райони. Следователно някой СИК поради преумора и бързане по инерция са записали гласовете за партия №4 Величие на четвъртия ред в протокола, където е партия номер 5 – Булгари, а не на третия ред, където е партия Величие.

Трябва да отбележим, че подобна грешка е резултат и от неспазване на МУ, които предполагат гласовете да се отчитат и записват партия по партия: партия 1 – 0 гласа, партия 2 – 1 глас; партия 3 – 0 гласа и т.н. При такова отчитане е практически невъзможно да се запише вотът за някоя партия един ред нагоре или един ред надолу – на друга партия.

Предвид естеството на някои грешки обаче, не може да се изключи злоумишлено деяние.

Също така подобен род грешки не могат да бъдат генерирани, ако се използва машинно отчитане на изборния резултат поне що се отнася до подадените на машина гласове.

Прозрачност в работата на институциите, натоварени с изборната подготовка

И в тази кампания ключови дебати на комисията се случваха в рамките на работни групи, без да има излъчване. В заседанията на ЦИК, които все пак се излъчват, дискусиите често се водят на изключени микрофони. Това препятства гражданските организации и други заинтересовани страни да получат реална информация за това как се вземат решенията в комисията. На микрофон често се докладват само входящи номера на преписки и формално проекти за решения и се провежда гласуването.

Министърът на иновациите натоварен с подготовката на изборите не отговори на покана на Обществения съвет за среща с представители на неправителствените организации наблюдатели на изборния процес.

Още в първите дни той предизвика напрежение в работата с ЦИК, след публикуване на писмо с препоръки до ЦИК в медиите, преди да го е изпратил до самата Комисия.

Част от препоръките на министъра показваха лошо познаване на изборния процес и отговорности или пък предлагаха вече въведени и установени практики.

Бяха положени допълнителни усилия от страна на МЕУ за подобряване на прозрачността в процеса на сертифициране на машините (т. нар. „установяване на съответствието“).

Сертифицирането беше извършено бързо и достатъчно рано спрямо изборния ден.

Довереното изграждане на софтуера на машините протече при видимо усилие на организаторите (ЦИК) и домакините (МЕУ) да има прозрачност и да допринася за довер и-ето в изборния процес

Информационно обслужване направи демонстрация на софтуерните системи за компютърна обработка на данните.

Макар и относително късно, ЦИК изпрати покана до медиите, които да проследят и отразят процеса по инсталиране на софтуера на машините в склада. Няма данни обаче за излъчени подобни репортажи.

Няма данни ЦИК да е изпълнила законовото си задължение по чл. 213б ал.4 от ИК да извърши публична извадкова проверка на случаен принцип за коректност на вече инсталирания софтуер в машините, в присъствието на независими наблюдатели и регистрирани за изборите партии и коалиции. В медиите се появи информация, че „държавата е осигурила повече ИТ експерти“ за *някаква* проверка. Няма публични данни дали тя извършена и на коя дата, в какво се е състояла, нито е публикуван доклад. Така или иначе, ако подобна процедура „зад кадър“ е извършена, тя не отговаря на предвидената в цитирания член от Изборния кодекс гарантираща необходимата прозрачност и публичност.

МВнР показа много добра организация и оперативност в подготовката на изборите извън страната. Макар и късно и поставена не на най-видимо място, за пръв път беше разработена и публикувана на сайта на министерството интерактивна карта с местоположението и точните адреси на избирателните секции по света.

ОСЦИК оценява положително създадената възможност от ЦИК за наблюдение на процеса по повторно въвеждане на протоколите на СИК в ЦИК от страна на регистрирани независими наблюдатели или представители на партии. Тази добра практика трябва да бъда своевременно анонсирана за постигане на оптимална организация.

Практики на ЦИК относно регистрацията за участие на политическите субекти

Конфликтът между двамата равноправно представляващи председатели на една от парламентарно представените партии, заявила участие в изборите чрез две различни коалиции, изправи пред необичайно предизвикателство ЦИК (а впоследствие и РИК-овете при назначаването на съставите на СИК).

Комисията не успя да започне регистрацията на политическите партии във времето, определено по хронограма. Заявленията на двете коалиции бяха вписани в регистъра без поредни входящи номера.

Комисията не разгледа исканията за регистрация по същество, а изпрати указания към двете коалиции за „отстраняване на нередности“ с покана да оттеглят повтарящата се партия от всяка една от двете коалиции.

Указанията, отправени от ЦИК, бяха обявени за противоречащи на материалния закон от Върховния административен съд (вж. Решение № 9728 11.09.2024 г. по дело №8364/2024 г.)

Две нови практики произтичат от същото решение на ВАС. Първата е свързана с възможността партии и коалиции да се регистрират за участие в избори по електронен път. Въз основа на тази въведена административна практика, бяха поискани и получени регистрации по електронен път и от НПО на независими наблюдатели.

Втората практика, изяснена и в други решения на ВАС, е свързана със срока, в който могат да се извършват регистрационните производства. Те могат да се случват и в извън работното време на администрацията (когато са електронно подадени), в т.ч. и преди часа на отваряне, но не и по-рано от определения начален ден (виж за това и Определение №9911 по дело №9306/2024 г. на ВАС).

Отпечатването на бели разписки/частично принтирани бюлетини от машинното гласуване

Отпечатването от машините на бюлетини, на които не е отразен вотът на избирателя, беше неколкократно отбелязвано от Обществения съвет през изминалата година. Въпреки че обществената поръчка на ЦИК за подготовка на машинните устройства включваше профилактика на принтиращите устройства, и в изборния ден на 27-ми октомври станахме отново свидетели на т.нар. „бели бюлетини“ или частично принтирани бюлетини от машинно гласуване.

Този път ЦИК даде упътване още преди изборния ден избиратели, които срещнат подобен проблем, да бъдат допускани да гласуват повторно с хартиена бюлетина. Следва да отбележим, че машинното гласуване бе преустановено по различни причини само в 125 секции (от които 4 по липса на ел. захранване), което е 1,3% от общия брой машини в секциите. Все още обаче не е ясно в какъв процент от секциите е имало „бели бюлетини“ без това да е довело до окончателно преустановяване на гласуването с машина.

От изключителна важност в това отношение е анализът на Централната избирателна комисия, направен след вота от 9-ти юни. Към момента той не е публичен, като говорителят на ЦИК заяви пред БНР, че резултатите от него не са еднозначни. Важно е, от една страна, той да бъде направен публичен, за да може да даде макар и частично обяснение на какво се дължи непълното отпечатване на бюлетини, а от друга – да бъде задълбочен, за да може окончателно да се разреши този проблем. Общественият съвет припомня, че изпрати свое предложение по тази тема на Комисията още след изборите през м. юни тази година.

В работна среща на ОС, проведена на 15.08.2024 г., със Сиела Норма и Смартматик – фирмата-производител на машините, стана ясно, че проблемът с „белите бюлетини“ не е срещан в Белгия, където функционират над 20 000 машини от същия вид.

Хартията, използвана за машинно гласуване

Относно явлението „бели бюлетини“, в месеците преди изборите многократно беше повдиган въпроса за характеристиките на хартията. Според твърдения на Сиела Норма хартията за машините, осигурена от БНБ, не отговаря на техническите изисквания на производителя. Според активни граждани, участници в изборния процес с пряко наблюдение за качеството на хартията, използвана преди промените в ИК от края на 2022 г. и тази след това, в редица сигнали до институциите, в т.ч. и до ОСЦИК, се говори за повишена гланцовост. Не става ясно с каква цел и с чия поръчка е добавен гланц на хартията за машинно гласуване. Този проблем бе очертан и на конференцията на Обществения съвет през февруари, 2024 г.

В интервюта в медиите на председателя и говорителя на ЦИК се споменаваше обаче за извършени по-рано анализи на хартията от „две независими лаборатории“, според които тя отговаря на спецификациите.

Въпреки призива на ОСЦИК за публичност, тези доклади не са публикувани и до този момент.

От друга страна, в хода на предизборната подготовка, ЦИК оттегли отговорността си по темата за качеството на хартията като на журналистически въпроси препращаше към Печатницата на БНБ, определена от текстовете на ИК за единствен възможен изпълнител.

До този момент директорът на Печатницата на БНБ не е взимал отношение по темата в медиите.

Няколко седмици преди вота на 27-ми октомври ОС към ЦИК се обърна с официално писмо към директора на Печатницата на БНБ, за да получи повече информация за процеса на сертифициране на хартията и изискванията, на които тя отговаря. Отговор обаче, така и не беше получен.

От публично достъпната информация не стана ясно по какъв начин тече координацията между Печатницата на БНБ, Сиела Норма и ЦИК, как Печатницата на БНБ гарантира, че параметрите на закупената хартия съответстват на изискванията на машинните устройства и могат ли те да бъдат съобразени със защитата, която БНБ трябва да осигури.

Така Печатницата на БНБ не осигури достатъчна прозрачност на процеса, въпреки доминиращия обществен интерес.

В допълнение, по време на изборния ден се получиха редица сигнали за прозрачност на хартията използвана от машинните устройства, при което тайната на вота може да бъде разкрита.

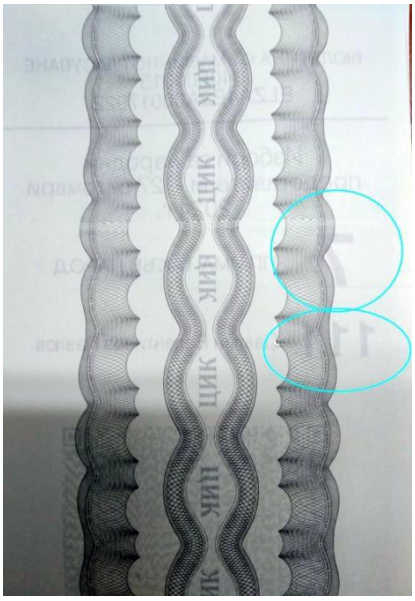

Снимки: независими наблюдатели

Промените в съставите на СИК

Членове на някои Районни избирателни комисии в страната сигнализираха, че в седмицата преди изборите има хиляди смени на членове на секционни комисии. Най-показателен е примерът с ИР Благоевград, където по данни на РИК са сменени над 3000 от общо 6100 членове на СИК. Подобни промени в последния момент, в това число в самия изборен ден, вредят на качеството на изборния процес и затрудняват отчитането на резултатите. Обичайно новите членове нямат опит и не са преминали обучения, организирани от изборната администрация.

Въпреки опита на ЦИК да ограничи тези практики преди изборите, чрез свое указание до Районните избирателни комисии, част от тях не се съобразиха с него. ОС към ЦИК отбелязва, че практиката за смяна на членове на секционни комисии в последния момент не е нова. Тя се наблюдава при всички избори, макар и с променлив интензитет. Изключителна отговорност за нея имат парламентарно представените формации, които следва да излъчват членове на секционните комисии. Видно от случилото се техният ангажимент към безпроблемното администриране на изборите е нисък.

Незаетите места в СИК извън страната бяха допълнени от ЦИК по реда на чл. 104 едва на 20.10, само 6 дни преди изборния ден, което е нарушение на сроковете в ИК, предвиждащ този процес да завърши не по-късно от 12 дни преди изборния ден.

Дори и без промяна в принципа на назначаване на секционните комисии, Централната избирателна комисия може да смекчи последиците от наблюдавания феномен. Това може да стане чрез създаването на постоянно действащо обучително звено към ЦИК, което

да отговаря за навременната подготовка на членовете на секционните комисии съгласно действащите законови разпоредби. Подобно звено е изрично записано в Изборния кодекс.

Следва и да се посочи, че със свои решения по жалби за смени на състави на СИК, Върховният административен съд утвърди нов принцип за „мандатност“ на членовете на СИК (виж например решение №11042 по дело 10072/2024 г. и решение №11045 по дело 10074/2024 г.). Според разбирането на ВАС, след като веднъж е назначен поименният състав на СИК, членовете на секционни избирателни не могат да бъдат освободени само по волята на предложилата ги партия, ако не са заявили тяхно изрично желание (оставка) или в другите хипотези предвидени в чл. 52 ал. 1 ИК.

По отношение на параваните за гласуване

И на тези избори наблюдавахме разнопосочни практики при тълкуването на понятието „параван”. На някои места за паравани бяха използвани старите „тъмни стаички. ОС към ЦИК вече е отправил препоръка за въвеждане на единни спецификации на параваните, използвани при гласуване с хартиени бюлетини (допустими параметри), стандарти, които следва да бъдат приети от ЦИК, с цел превенция на нарушения и избягване на неопределеност при съдебни спорове за осигуряване на по-голяма прозрачност в процеса на гласуване.

Снимка RM TV

За медийните пакети

В настоящата кампания Централната избирателна комисия (ЦИК) взе решение за отпускане на почти 740 хил. лв. за медийни пакети. Въпреки че Комисията също така взе решение да създаде публичен регистър за медийните пакети на своята уебстраница, какъвто имаше за изборите на 9-и юни, такъв не бе създаден. Това практически направи невъзможно текущото проследяване на средствата от тази държавна помощ, като отново не бяха взети под внимание препоръките в тази посока на наблюдателски организации и изборни експерти.

София, 04 ноември 2024 г.

Ива Лазарова

Председател на
Обществен съвет към ЦИК

Общественият съвет към Централната избирателна комисия включва представители на български неправителствени организации, наблюдаващи изборите в страната. Създаден е на основата на чл. 55 от Изборния кодекс и според своите Правила е консултативен орган към ЦИК с основна цел да съдейства за осигуряване на прозрачност, демократичност и честност в изборния процес. Общественият съвет работи независимо от изборната администрация. За работата си членовете му не получават възнаграждение.